

TÜRK MİTOLOJİSİNDE GÜVERCİN MOTİFİ VE ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE TEMSİLİ

Funda ŞİŞÇİ

Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, tunafunda@hotmail.com

ÖZ

Anahtar sözcükler:
*Türk Mitolojisi,
Güvercin Motifi,
Çağdaş Türk Sanatı.*

Bu araştırmada Türk kültürünün mitolojik zenginliğinin bir göstergesi olan hayvan figürlerinden güvercin motifi üzerinde durulmuş, Türk halk kültüründe ve Türk-İslam inanışında güvercine yüklenen anlamlar ve geleneksel sanatlardaki yansımaları incelenmiştir. Güvercin motifinin, Orta Asya coğrafyasından başlayarak Cumhuriyet dönemine değin süregelen halk sanatı anlayışında nasıl ele alındığı araştırılmıştır. Cumhuriyet döneminden günümüze çağdaş Türk sanatçılarından Ferruh BAŞAĞA, Orhan PEKER, Söbütay ÖZER, Yusuf BAYTEKİN, Kadir ŞİŞGİNOĞLU, Remzi İREN, Fikri CANTÜRK, Murat ÖZDEMİR, Fatih MİKA, Osman YILMAZER ve Hüseyin YILDIRIM'ın resimleri incelenerek bu sanatçıların güvercini kendine özgü yorumları ve plastik yaklaşımları ile nasıl yansıttıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

THE PIGEON FIGURE IN TURKISH MYTHOLOGY AND ITS MEANING IN CONTEMPORARY TURKISH PAINTING

ABSTRACT

Keywords:
*Turkish Mythology,
Pigeon Figure,
Contemporary
Turkish Art*

In this research the pigeon figure, which expresses the mythological richness of Turkish culture, has been emphasized on and the meaning attributed to pigeon besides its reflections in traditional arts in Turkish-Islamic belief have been researched. The way how the pigeon figure had been dealt with in the percept of national art, throughout the period beginning Middle East to Republican period, has been researched. From the Republican period up to now, by examining the paintings of some Turkish artist such as Ferruh BAŞAGA, Orhan PEKER, Sobutay OZER, Yusuf BAYTEKIN, Kadir SISGINOGLU, Rem-zi IREN, Fikri CANTURK, Murat OZDEMIR, Fatih MIKA, Osman YILMAZER and Hü-seyin YILDIRIM, it has been tried to identify how these artists have felect according to their own comments and plastic approaches.

GİRİŞ

19. yüzyıla kadar mitoloji denildiğinde akla Yunan mitolojisi gelmekteydi. 20. yüzyılda yapılan araştırmalar gösterdi ki Türk kültürü destanlarla, mitlerle ve masallarla zengin bir mitolojik geçmişe sahiptir. Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan hayvan motifi, destanlarda ve masalarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. At, kaplumbağa, balık, kurt, koyun, geyik, kuş, ayı, öküz, ejderha, horoz, aslan ve koç taşıdıkları sembolik anlamları ile Türk kültüründe geniş uygulama alanlarına sahip olmuşlardır. Kimi zaman gücü ve iyi ruhun simgesi olurken kimi zaman ise kötülüğün ve karanlığın temsili olan hayvan motifleri sözlü sanatın ve el sanatlarının temel motifleri olarak kültürümüzü zenginleştiren unsurlara katkı sağlamışlardır.

Roux (2015)'a göre hayvan, eski Türkler tarafından en sık kullanılan simgedir. Orhon Yazıtları'nda bir prens "Kağan olan babamın ordusu kurtlar gibiydi, düşmanları ise koyunlar gibiydi" , Suci Yazıtı'nda ise oğula "Aslan" diye hitap edilir. Kutadgu Bilig, erdemleri belli hayvanlarla özdeşleştirmiştir. Örneğin; horoz cesur, tilkiyi kurnaz, kargayı dikkatli olarak tarif eder. Kurt gücü, ayı cesareti, saksığan temizliği temsil ederken zayıflık ve korkaklığı ise koyun temsil eder (Roux, 2015:114-115).

Hayvan vücudunun kıvrımlı ve yuvarlak hatları sayesinde desenler canlı, kıvrak ve hareketli stilize imkan verdiği, motiflerin uzayarak başka bir motifle birleşip yeni bir desen oluşturabildikleri görülmektedir (Çoruhlu,2007:149).

Hayvan figürleri ile yaratılmış şaheserlerin en eski örneği 5. Pazırık kurganından (Resim1) çıkarılmış Pazırık halısıdır. MÖ 3-2. yüzyıllardan kalmış olduğu tahmin edilen bu halı 1,89 x 2 m boyutunda olup Gördes-Türk düğümüyle dokunmuştur. Hayvan figürleri ile bezeli eser, Türk sanatında hayvan motifinin ulaştığı göstergesidir (Aslanapa,2016:3).

Türk mitolojisinde dünyanın yaratılışı ile ilgili efsane ve söylencelerde su ve kuşun yaradılışın başlangıcı olarak kabul edildiği, tanrı ve insanın siyah bir kaz biçiminde uçtukları, insanın suya düşerek sudan toprak getirmesi ile dünyanın yaratıldığına dair bir inanış söz konusudur (Pınarbaşı, 2012).

Teleüt efsanelerinde Tanrı Kuday'ın tüm canlıları yarattığı ve onlara "Ben size her şeyi verdim. Nasıl istiyorsanız öyle yaşayın; ancak ateşi kendiniz bulun." dediği ve kuşların insanlara ateş bulmak için yeryüzünde her

tarafa uçtukları belirtilmektedir (Bayat, 2016: 69).

Türk mitolojinde kuş motifi daha çok ruhun sembolü olarak kabul edilmektedir. İslamiyet'ten sonra da bazı değişiklikler göstererek daha çok, uçmak, göğe yükselmek ve ölümü ifade etmek için kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmud'un eseri Dîvânu Lugâti't-Türk'te kuşlar talih simgesi olarak yer alır. Dede Korkut hikayelerinde tavuk, güvercin, kuğu, turna, keklik, ördek, kaz, şahin, doğan saksığan, çalkara gibi kuşların isimlerinin geçtiği görülmektedir. Farsça simurg, Arapça anka ve Türkçede Zümrüdüanka olarak bildiğimiz efsanevi kuş Kaf Dağı'nda oturur, uçtuğu zaman hava kararır, bakan kimsenin gözlerini kamaştırır bu kuş hükümdarlara nasihat verir, yaraları iyileştirir (Atila, 2011: 35-44). Türkmen masallarında mitolojiden aldığı özelliklerle farklı bir yere sahip olan simurg, gaybı bilme ve uzun mesafeleri aşma gücüyle adeta kutsallaşmıştır (Gökçimen, 2010).

Hüma ya da Humay ise folklorumuzda önemli bir simgedir. Devlet ve padişahlık kuşu olarak kültürümüzde yer edinmiştir. Kimin başına konya onu padişah yapar (Alizade, 2013). Kimseyi incitmeyen ve dirisi ele geçmeyen Hüma, talih, zenginlik, saltanat ve cenneti sembolize etmektedir (Çoruhlu, 2014: 14-15). Oğuz Kağan Destanı'nda kuşlardan yalnız doğandan bahsedilmiştir (Güven, 2003).

Uygur metinlerinde, Dîvânu Lugâti't-Türk'te, Gagavuzcada, Kumukçada, Tatarcada ve Türkmencede farklı farklı isimlendirilen güvercin, Anadolu ağızlarında "gövercin, göyercin, ve göğercin" şeklinde kullanılmaktadır (Yılmaz, Türker, Mehmet, 2012).

Kalafat (2006)'a göre Hazar Türklerinde güvercin önemli bir yere sahiptir. Güvercinin yuva yaptığı evin zenginliğe ve bolluğa kavuşacağına inanılır. Anadolu'da ve Azerbaycan'da kutsal sayılan güvercin av-

Resim 1: 5. Pazırık kurganından çıkarılan Pazırık Halısı süslemeleri

lanmaz ve eti yenmez (Doğan, 2013). Artumak (2004)'a göre güvercin beyaz renginden dolayı aşkın ve barışın simgesidir. Antik Mısır'da güvercinlerin ülkelerine iyi haberler getireceğine inanılmıştır (Armutak, 2004: 143-157)

İslamiyet inanişında güvercine ayrı bir önem verilir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hz. Ebubekir (r.a) ile Sevr mağarasında Kureyş müşriklerinden saklandıkları esnada, mağaranın önüne bir örümceğin ağ örüp, iki güvercinin de yuva yaparak müşriklerin mağaraya girmelerine engel olduğuna inanılır.

Anadolu'da kuşlara farklı semboller yüklenmiştir. Örneğin, baykuş uğursuzluk ve yıkımı temsil ederken turna ve karga ötüşü uğurlu sayılmaktadır. Anadolu Bektaşi inanişında ise güvercine daha sık rastlanmaktadır (Kayabaşı, Bozkurt, Özkoca, 2016). Hacı Bektaş Veli Müslümanların mallarına saldıran Bedehşan halkı ile savaşmaya şahin biçiminde gider, savaş bitiminde silkinip güvercin donunda (şeklinde) döner. Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli'yi Rum diyarına gönderdiğinde Hünkar güvercin donunda gelir. Abdal Musa ve Pir Sultan Abdal'ın da güvercin donuna girdikleri görülür. Anadolu'daki rüya yorumlarında güvercin, alınacak iyi haberdır. Güvercin bir ağaca ya da yakına konmuşsa elinize para geçeceğine inanılır. Güvercinin rüyada başa konması ise yüce bir müjdeye delalettir (Alkan, 2005: 127).

Aslanapa (2016)'ya göre bugün Londra Viktoria-Albert Müzesinde sergilenen 11. yüzyılda Büyük Selçuklular'dan kalma ipek kumaş parçası nadir örneklerden biridir. Bu kumaş parçasında büyük daireler ve bu dairelerin dışında kalan sekizgenlerle oluşturulmuş kompozisyon, bir ağacın iki yanına birer atmaca ve grifon, küçük daireler içinde kanatları açık kartal, grifon, yavru kuşlar ve aradaki boşluklarda da karşılıklı çift güvercinler görülmektedir (Aslanapa, 2016: 358).

Türk mimarisinde güvercin motifine çok rastlanmaz. Görür'e göre Beylikler dönemi eseri olan Karaman Hatuniye Medresesinin portal süslemelerinde (Resim 2) sekizinci mukarnas sırasında, niş içinde yer alan güvercin motifini, iki yana açık ayaklar ve yelpaze biçiminde kuyruğu ile tasvir edilmiştir. Başlı ayrıntılı işlenmemiş bu güvercin motifini portalın batı ekseninde yer almaktadır (Görür, 1999: 89).

GÜVERCİN MOTİFİNİ KULLANAN ÇAĞDAŞ TÜRK SANATÇILARI

Bu araştırma, resimlerinde güvercini bir motif

Resim 2: Karaman Hatuniye Medresesinin portal süslemeleri

olarak kullanan çağdaş Türk sanatçılarından bir seçki niteliği taşımaktadır. Çalışmada değinilen sanatçı ve eserlerin seçiminde üslup ve teknik bakımından çeşitliliğe önem verilmiştir.

Güvercin motifini kullanan sanatçılarımızın başında gelen Ferruh BAŞAĞA (1914-2010)'dır. Sanatçı yüksek lisans yaptığı 1940'lı yıllarda toplumcu gerçekçi bir anlayışa yönelmiştir. 1945'li yıllarda Başağa'nın resimlerinde yüzeyin geniş geometrik alanlara bölünmeye başladığı ve soyut yönelimlerin varlığı dikkat çekmektedir. Geometrik çözümlerle birlikte güvercin motifini (Resim 3) de bir arada kullanan sanatçı, 1970'lerde doğa unsurlarından neredeyse tümüyle sıyrılmış, kompozisyonlarda renk, ışık, çizgi gibi resimsel öğeleri ön plana çıkarmıştır. 1980'lerde ise onun resmi artık tümüyle dikey ve yatay renk alanlarının tasarımına dönüşmüştür (Osma, 2002).

Başağa'nın resimlerinde geometrik formlar, vitray ya da mozaik taşlarıyla oluşturulmuş bir düzen izlenir. Canlı ve cansız doğa kesitleri, Anadolu'ya da gönderme yapan insan figürleri, tümü, aynı biçimsel zevkle ele alınmış ve geometrik düzende iç içe bir yapıda resmedilmiştir (Tetikçi, 2014).

Orhan PEKER (1927-1978) Trabzon'da doğmuştur. 1945 yılında Güzel Sanatlar Akademisinin yetenek sınavına giren Peker'in sanat anlayışı, Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinde oluşmaya başlamış, On'lar Grubu'nun kurucuları arasında yer almış, ancak motif duyarlılıklarının dışında kalarak lekese soyutlamaya yakın bir dile yönelmiştir. 1956-1957 yılları arasında Münih'te Oscar Kokoshka ile çalışma fırsatı bulmuştur. Güvercin motifini sık sık kullanan Orhan Peker, dünyanın çevresini sararak özgürlük ve barışa kanat çırpan güvercinler tablosunda (Resim 4) anlaşılabilir bir mekân algısı yaratarak arka fonun koyuluğuyla ön kısmın açıklığı arasındaki zıtlık bir zemin olgusunu uyandırmaktadır. Kompozisyonun ortasında duran detaydan uzak üzgün insan figürünün yanında barışı temsil eden bir si-

yah bir de beyaz güvercin resmedilmiştir (Halıcı, 2009).

Fikri CANTÜRK (1933-)'ün tuvallerinde otuz yılı aşkın bir süredir kendine yer bulan güvercinler, kimi zaman demir parmaklıklar ardında kimi zaman ise uçsuz bucaksız bir gökyüzünde kanat çırpmaya devam etmektedir. 1980'li yıllardan günümüze değin canlı renk anlayışı ile sevgi, mutluluk ve özgürlük gibi temaları işleyen sanatçının "Olay" adlı eseri (Resim 7), 41. Devlet Resim Heykel Sergisi'nde Başarı Ödülü'ne layık görülmüştür. Ankara Resim Heykel Müzesinde sergilenmektedir.

1943 yılında Tokat'ta doğan Remzi İREN, Anadolu kadınına özgü başlıklar ve İstanbul manzaraları ile tanınmaktadır. Belli bir ekole bağlı olmadan üreten İren, "Güzeli araştırıyorum, çünkü güzel herkesin hoşuna gider." diyerek resme olan yaklaşımını açıklamaktadır (<http://www.yakamozyakut.com.tr/kultur-sanat/remzi-iren-resim-sergisi-h4481.html>).

Güvercini, Anadolu coğrafyası ve kadını temalı resimlerinde yer yer kullanan İren, bu motifi bağımsız bir kompozisyon elemanı olarak da değerlendirmiştir. Düz, gri- mavi arka fon ve hareket halinde kümelenmiş güvercinler, tuval üzerinde sanatçının plastik diline dönüşmektedir.

Söbüta ÖZER (1949-2007) İpsala'da doğdu. 1973 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümünden mezun oldu. 1978 yılında Gazi Eğitim Fakültesine atandı. Hayatının sonuna dek bu kurumda öğretim üyesi olarak çalıştı. Bilinçli ve kararlı tutumu ile yer yer soyutlamalar da yapan sanatçı, uzun yıllar çalışmalarını sürdürdüğü Ankara'da 24 Mart 2007 tarihinde geçirdiği ani bir kalp krizi sonucu genç yaşında aramızdan ayrıldı (<http://www.sobutayozer.com/>).

Ölü doğalar, bisikletler, dolmuşlar, leylekler ve güvercinler (Resim 7) sanatçının resimlerinde vazgeçilmez öğelerdir. Bender (2007)'e göre:

"Güvercinler sanki saklambaç oynar gibidirler. Ters dönmüş demliğin üzerine de konar, ütünün kulpuna da, iskemlenin üzerine de. Bisiklet selesinde güvercin, mavi balkon korkuluklarında güvercin..." (<http://blog.milliyet.com.tr/son-kuslar-da-havalandi,elde-var-huzun>). Gazi üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Resim-İş Eğitimi Bölümünde öğretim üyesi olan Yusuf Baytekin BALCI (1953-), estetik alanında yayımladığı kitaplarının yanında, doğa, insan ve kuş temalı resimleri de bulunmaktadır.

Resim 3: Güvercinler, Ferruh Başağa, TÜYB, 70x90 cm, 1953

Resim 4: Güvercinler, Orhan Peker, 1960, 78x 97.5 cm, Tuval Üzerine Yağlı Boya, Özel Koleksiyon

Resim 5: Olay, Fikri Cantürk, TÜY, 100x100 cm, 1980

İstanbul doğumlu Fatih MİKA (1956-), sanat yaşamı boyunca enerjisini gravürün anlatım olanaklarını geliştirmek ve yeni anlatım olanakları bulmak için kullanmıştır. Gravürü bağımsız bir sanat dalı olarak kabul eden Fatih MİKA, tüm yaşamı boyunca sadece gravür üretmiştir. (<http://www.fatihmika.com>). Sanatçının gravürlerinde doğa, kuşlar ve balıklar şiirsel bir dil ile ifade bulurken, kendisinin geliştirdiği özel bir teknik sayesinde sanatçının gravürleri, loş, duyarlı ve saydam anlatımlar içermektedir. Sayın MİKA'ya e-posta yoluyla ulaşarak güvercin motif/imge yaklaşımı ile ilgili soruma "Benim güvercin ile olan ilişkim duygusal bir tutku. Uzun yıllar güvercin besledim." cevabını vermiştir (Mika, 2017, Sanatçı görüşmeleri).

Resim 6: Güvercinler, Remzi İren, 50x70 cm, TÜYB

Resim 8: İsimli, Yusuf Baytekin Balcı, Dekota Üzerine Akrilik, 13x13 cm, 2016

Resim 7: Tulumba ve Gelincikler, Söbüta Özer, TÜYB, 50 x50 cm, 1999

Resim 9: Güvercinler I / Asitoyma, kuşluma, sanatçının kişisel tekniği, 32,5 x 25 cm, 2007

Sanatçı güvercin tutkusunu yalnız gravürlerinde değil şiirlerinde de yaşatmaktadır.

bir güvercin

çıkıp bulutların üzerine

şehrimin gökyüzünü boyuyor

dün

tebessüm

kırmızı gagasındaydı o güvercinin

Fatih MİKA

Kadir ŞİŞGİNOĞLU (1962-) için güvercin, birliği, bereketi, umudu, inancı, sevgiyi, güzelliği, aşkı, aşkınlığı ve sanatı temsil ediyor. Sanatçı 2011 yılında gerçekleştirdiği “Doğudan Batıya Güvercin Düşleri” sergisinde “Güvercin düşleri” projesine dair şu şekilde açıklamada bulunmuştur:

Resim 10: İsimli, Kadir Şişginoğlu, Tuval Üzeri Karışık Teknik, 50x50 cm, 2015

Resim 11: Hüseyin Yıldırım, TUA, 65x150 cm

Resim 12: Ses'siz III, Murat Özdemir, TUBY, 50 x 50 cm, 2007

Resim 13: İsimsiz, Osman Yılmaz, TUA, 100x 70 cm

“Bin yıllık kardeşliğin bozulmaya çalışıldığı ve üst üste acılar yaşadığımız şu günlerde, güvercin düşlerine çok ihtiyacımız var. Böyle ortamlarda yapabileceğimizin en iyisini yapmak zorundayız. Güvercin düşleri projesine 7 yıldan beri çalışıyorum ve bu kapsamdaki üçüncü sergimi açtım. Güvercin Düşleri bir anlamda benim kendi içimde yaptığım görsel yolculuğumdur.” (<http://www.haberler.com/ressam-kadir-sisginoglu-nun-dogudan-batiya-3113058-haberi>).

Hüseyin YILDIRIM (1962-), Gazi üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Resim Bölümünde eğitim gördüğü yıllarda Zahit BÜYÜKİŞLEYEN, Mürşide İÇMELİ, Hayati MİSMAN, Hasan PEKMEZCİ ve Sabri AKÇA gibi hocaların atölyelerinde eğitim görmüştür. Sanatçı resimlerinde kapı, kuş ve ağaç motiflerini kullanırken tutsaklık, özgürlük ya da umudun izlerini tuvallerine yansıtmaktadır.

Sayın Hüseyin YILDIRIM'a doğrudan sorma fırsatı bulduğum güvercini yorumlama ya da güvercin motif/ imge olarak yaklaşımı hususundaki soruma verdiği cevap şöyledir:

“Resimlerimin vazgeçilmezi güvercin motifleri, özgürlük ve esaret zıtlığının hayatın ne kadar da içinde olduğunu vurgulama çabasının birer ürünü. Kuşların, bazen kapılar kapalıyken veya açıkken güzel bir doğa soyutlamasına yol açtığını da görürsünüz tuvalde. Resme başlarken elbette estetik kaygılar ön planda ama ilerleyen yıllarda, hayata karşı duruşunuz ister istemez tuvalinize yansıyor.” (Yıldırım, 2017, Sanatçı görüşmeleri).

Güvercin motifini resimlerinde izleyebildiğimiz diğer bir sanatçımız ise Murat ÖZDEMİR (1967-)dir. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü'nde Yrd. Doç. olarak görev yapmakta olan sanatçımızın 2007 yılında gerçekleştirdiği “Ses'siz” serisinde, güvercinleri hiperrealist bir yaklaşım ile ele aldığı görülmektedir.

Osman YILMAZER (1973-) resimlerinde hat, İstanbul ve güvercini, hem plastik bir unsur olarak hem de manevi bir miras olarak ele almıştır (<http://www.osmanyilmazer.com/hakkimizda>).

SONUÇ

Türk mitolojisinde ruhun simgesi olan güvercin Türkiye İslam anlayışında ve Anadolu'da ayrı bir önem verilmektedir. Yuva yaptığı eve zenginlik ve bolluk getiren güvercin, rüya tabirlerinde müjdenin habercisidir.

Beyaz güvercin ise tüm dünya halkları tarafından barışın ve aşkın sembolü olarak kabul edilmektedir.

Türk kültüründe ayrı bir saygınlık duyulan güvercinin, çağdaş Türk sanatçısı tarafından da sıkça kullanılan bir motif olduğu görülmüş, güvercin motifine resimlerinde yer veren bazı sanatçılarla görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler ve taranan kaynaklar ışığında güvercinin çağdaş Türk sanatındaki yeri tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu araştırma sonunda güvercinin, her sanatçı için farklı bakış açısı ile ele alındığı görülmüştür. Güvercin, barışın ve özgürlüğün temsili olmakla kalmamış plastik bir eleman olarak da tuvalerde kendine bir yer bulmuştur. Resimlerde "Tutku", "Düş", "Barış", "Özgürlük" gibi soyut kavramları görünür kılmaya çalışan bir yaklaşımının yanında, yalnız hiperrealist obje olarak da güvercin yer verildiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Alizade, Rövsen. "Türk Mitolojisi ve Eğitim." *The Journal of Academic Social Science Studies* 6.2 (2013): 31-35.)

Alkan, Erdoğan. "Sayılar ve Hayvan Simgeleriyle Alevi Mitolojisi" Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005

Armutak, Altan. "Doğu Ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi I. Sürüngenler, Balıklar, Kanatlılar ve Mitolojik Hayvanlar." İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi 30.2 (2004): 143-157).

Aslanapa, Oktay. "Türk Sanatı" Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016

Atila, Oya Kızıldağ. "Minyatür Sanatındaki Hayvan Figürlerinin Sembolik İfadeleri." *Sanat-Tasarım Dergisi* 1.2 (2011): 35-44.

Bayat, Fuzuli. (2016). "Mitolojiye Giriş". Ötüken Yayınları, İstanbul

Çoruhlu, Yaşar. "Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi", Kömen Yayınları, Konya, 2014

Çoruhlu, Yaşar. «Erken Devir Türk Sanatı-İç Asya'da Türk Sanatının Doğusu ve Gelişimi.» İstanbul: Kabalcı Yay (2007).

Doğan, A. Selim. "Türk Halk Kültüründe Ve Erzurum Kadın Barlarında Güvercin Motifi", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 30 (2013).

Gökçimen, Ahmet. "Türkmen Masallarında Mitolojik Hayvanlar ve Fonksiyonları." *Türkbilgi/Türkoloji*

Araştırmaları Dergisi 11.20 (2010): 165-178.

Görür, Muhammet. "Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme" Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1999.

Güven, Merdan. "Oğuz Kağan Destanında Hayvanlar." *Milli Folklor* (2003): 57.

Halıcı, Esra. "Türk Resmi'nde On'lar Grubu ve Orhan Peker" Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2009.

Kayabaşı, Nurhan, Hilal Bozkurt ve Begül Özkoca. "Çorum El Sanatlarında Kullanılan Motifler Ve Anlamları." *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9.1 (2016).

Osma, Kıvanç. "Altmışbeşinci Sanat Yılında Feriuh Başağa." (2002).

Pınarbaşı, Simge Özer. "Türk Kültüründe Kuşa Dönüşen Kadınlar." *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi* (2012): 2-1.

Roux, J. P. "Eski Türk Mitolojisi", Bilgesu yayıncılık, Ankara, 2015

Tetikçi, İsmail. "Yeniler Grubu Ressamlarının Resimlerinde Doğa", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi* 26 (2014): 145-155.

Yılmaz, Orhan, Türker Savaş ve Mehmet Ertuğrul. "Güvercin ve Güvercin Yetiştiriciliğinin Türk Kültüründeki Yeri", *Neveşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2 (2012): 79-86.